

УДК: 930.2:003.071=163.41(497.6)"14"; 930.2:003.071=163.41(497.6)"18";
091=163.41(497.6)"14"; 94(497.6 Херцеговина)"14"
ИД: 215333900

Примљено:20.02.2015.
Прихваћено:01.04.2015.

Синиша Мишић
Филозофски факултет – Универзитет у Београду
Чика Љубина 18 – 20
simisic@f.bg.ac.rs
Александра Фостиков
Историјски институт, Београд
aleks.fostikov@gmail.com

НЕКОЛИКО НАТПИСА ИЗ ПОДРИЊА

Сажетак: У раду су публиковани натписи са два локалитета: цркве Св. Ђорђа у Доњој Сопотници и цркве Св. Богородице у Чајничу. Иако су поједини од њих публиковани у целини или делимично, овог пута приређени су по свим правилима издавања и у целини, са пратећим материјалом. Натписи дају значајне податке за историју овог краја у средњем и новом веку.

Кључне речи: црква Св. Ђорђа, Сопотница (Ново Горажде), црква Св. Богородице, Чајниче, херцег Стефан, ктитор.

Црква Св. Ђорђа, Сопотница, Ново Горажде

Црква св. Ђорђа налази се на локалитету Црквине, у Сопотници (позната и као црква Сопотница), у Новом Горажду (Република Српска, БиХ). Више пута је обрађивана у литератури, а значајни допринос њеном истраживању представљају радови Ђ. Мазалића и З. Кајмаковића, као и новији рад Д. Војводића, који је на једном месту донео и преглед старије литературе, како о цркви, тако и о натписима у вези са истом.¹ Реч је о једнобродној црк-

ви са полукружном олтарском апсидом и правоугаоним певницама уз бочне зидове наоса. На североистоку цркве накнадно је дозидан мали параклис, а на западу пространа припрата.² У новије време уврштена је у листу националних споменика БиХ. На самој цркви налазе се три натписа, један изнад садашњег улаза - ктиторски херцега Стефана Вукчића Косаче (бр. I), и два на ободу прозора јужне певнице (бр. II, III), који сведоче да је ова црква, рано била и стона црква манастира. Такође, у порти цркве налази се и надгробник кнеза Радослава Ширинића, такође са натписом (бр IV).

¹ Ђ, Mazalić, *Hercegovina crkva kod Goražda i okolne starine*, GZM 52 (1940) 27-44; Z. Kajmaković, *Drina u doba Kosača*, *Naše starine* 14-15 (1981), 154-161; Д. Војводић, *Ктиторска делатност Стјепана Вукчића Косаче*, Шћепан Поље и његове светиње кроз вјекове, Зборник радова са научног скупа (Плужине, 24–25. септембар 2006), Беране: Свевиђе – манастир Заграђе 2010, 61–63. О Горажду: *Лексикон градова и тргова средовековних српских земаља*, ред. С. Мишић, Београд 2010, 88-89, са ст. литературом (Е. Миљковић).

² Детаљан опис види у Д. Војводић, *Ктиторска делатност Стјепана Вукчића Косаче*, 62.

I - Ктиторски натпис херцега Стефана

Ктиторски натпис херцега Стефана на греди изнад улаза у цркву, познат је у литератури, а посебна пажња у историографији посвећена је питању датирања истог, још од стране И. Руварца. На основу помена титуле херцега закључено је да се мора датирати у 1454. годину, јер су босански дијаци рачунали 5500. као годишну стварања света.³ Првобитно, греда је била део уништеног портала старијег дела цркве.⁴ Током преправки цркве, пренесен је на место изнад данашњег улаза. На почетку натписа налази се крст са две укрснице, што представља симболичну инвокацију. У новије време публикован је и анализиран у оквиру збирки М. Вега и Г. Томовић.⁵

Текст натписа: † вѣ лѣт(о) .ѿЦНД.
азъ раб х(ри)с(т)ѿ в(о)гѿ г(ос)п(д)и)нѣ
херц(е)гѣ Ст(е)фан: Вѣздыгох храмъ
с(в)е(т)а)го вел(и)комѣч(е)н(ик)а х(ри)с-
(т)о)ва Геургіа. Моле с(е) кмѿ да пом(о)-
лит се ѿ м(ъ)нѣ грѣшн(о)мѣ вл(а)д(и)ць(и)
моємѿ Х(ри)с(т)ѿ.

Превод:

Лета 6954, ја, слуга Христу Богу,
господин херцег Стефан, подигох храм
Светог великомученика Христовог Геор-

³ Ова аргументација стоји, али треба скренути пажњу да су Млечани први пут Стефана Вукчића ословили као херцега 1445. године. Види, С. Мишић, *Косаче – господа хумска*, Њоровићеви сусрети – Косаче оснивачи Херцеговине, Билећа – Гацко 2000.

⁴ Д. Војводић, *Ктиторска делатност Стјепана Вукчића Косаче*, 62.

⁵ И. Руварац, *О натпису на цркви херцега Стефана у Горажду*, Глас СКА 16 (1889), 1-30; М. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine* III, Сарајево 1964, 55 (бр. 193), са ст. литературом; Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974, 115-116 (бр. 116). О преправкама цркве св. Ђорђа, видети детаљније у поменутих радовима Ђ. Мазалића и З. Кајмаковића.

Сл. 1. - Ктиторски натпис херцега Стефана Вукчића Косаче (1454).

Fig. 1. - Kttitor's scripture of herceg Stefan Vukchich Kosaca (1454).

гија; молите се њему да се помоли за мене грешног владици моме Христу.⁶

II, III - Натписи на јужној певници*

За разлику од интересовања за ктиторски, па и натпис кнеза Радослава, натписима на јужној певници није посвећена посебна пажња, а детаљније се на исте осврћу само Ђ. Мазалић и З. Кајмаковић са извесним разликама. Најпре, део неколико речи из првог, као и из другог доноси Ђ. Мазалић, који притом истиче, да је у питању један натпис из два дела, који је доста уништен, да је горњи нешто мањи и да би се натпис према карактеристикама могао ставити у 15. век. Такође, износи и мишљење, да се тај део оквира прозора налазио у истој функцији у време изградње из времена херцега, па је могуће да припада првобитном прозору цркве, односно, да је током проширења само померен на ново место, као што је то учињено и са ктиторским натписом. Након тога, З. Кајмаковић доноси само доњи натпис, исписан у 8 редова са цртежом истог и оквирним датовањем у 15-16. век. Затим се даље исти и наводи као једини.⁷

Заправо, у питању су два различита натписа, који су уклесани један испод

другог. Оба натписа више пута су замазивана, а горњи је изгледа и накнадно изгребан, или уништен приликом обијања малтера. Горњи натпис састојао се из 6 редова, а доњи из 8 редова. Између натписа опажа се разлика. Слова горњег нешто су мања од слова доњег, а сама слова сабијана су ради уштеде на простору. Читање овог натписа није сигурно, јер је доста страдао, а посебно приликом првог чишћења малтера средином прошлог века. Доњи је изведен са већом пажњом – слова су крупнија, лепо исписана и нису ради простора толико окретана на супротну страну, нити издизана, а лигатуре су такође изведене правилно. Судећи према изгледу и распореду, рад су различитих мајстора. Испред горњег натписа се налази симболичка инвокација. Доњи не садржи, већ се надовезује на горњи, па би

Сл.2. - Старији натпис са певнице цркве Светог Ђорђа

Fig.2. - Older scripture from pevnica of the St. George church

се у структури могао назвати и другим делом, како је то учинио и Ђ. Мазалић, иако су према обележјима настали у извесном временском размаку. У оба натписа јавља се и име Василије. Судећи према линијама за писање, које се још увек делимично назире испод малтера, није немогуће, да се изнад данас видљива два натписа, налазио још један.

⁶ Д. Војводић, *Ктиторска делатност Стјепана Вукчића Косаче*, 62 н. 4.

* Редакција текста и превода натписа на јужној певници (II, III) Т. Суботин Голубовић.

⁷ Ђ. Mazalić, *Hercegovina crkva kod Goražda i okolne starine*, 38; Z. Kajmaković, *Drina u doba Kosača*, 159-160.

II

Текст натписа:

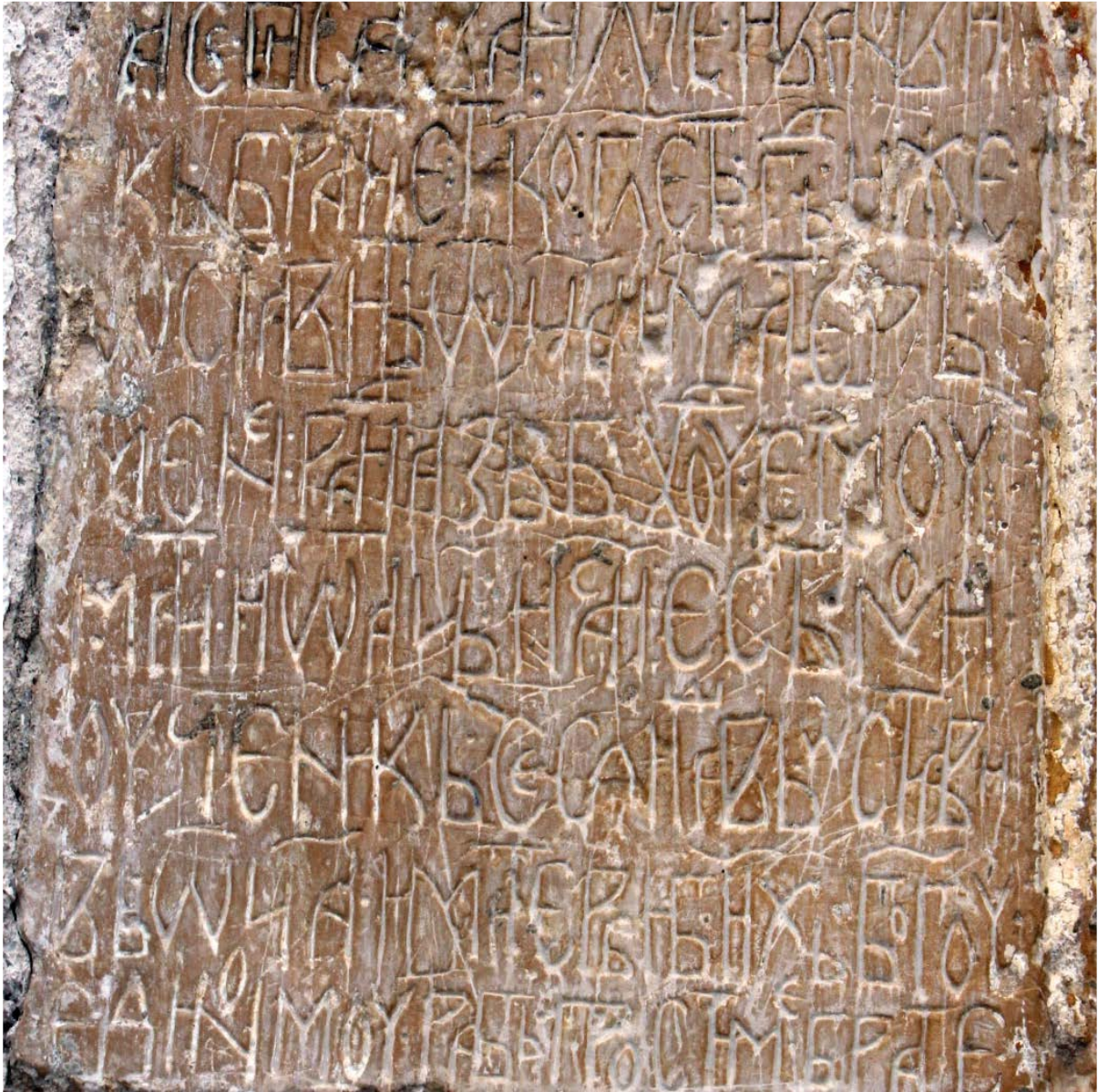
† Я се писа Василлек Ив⁸ ано-
 ви|2|къ брaтiе тако <...> ивe иж
 <...>⁹|3| ѡставиць¹⁰ ѡтца і матерь |4|
 <...> оу |5| м<...> ѡ <...> |6| <...> ѡи

<...>¹¹

Превод:

А ово писа Василије Ивановић,
 братијотако ... који остави оца и мајку

III

⁸ Почетак презимена несигуран. Осим слова И и В изгледа да је написано бар још једно слово у склопу слова И, као и да је једно надписано изнад слова А. Није немогуће и да је нешто од тога преправљано.

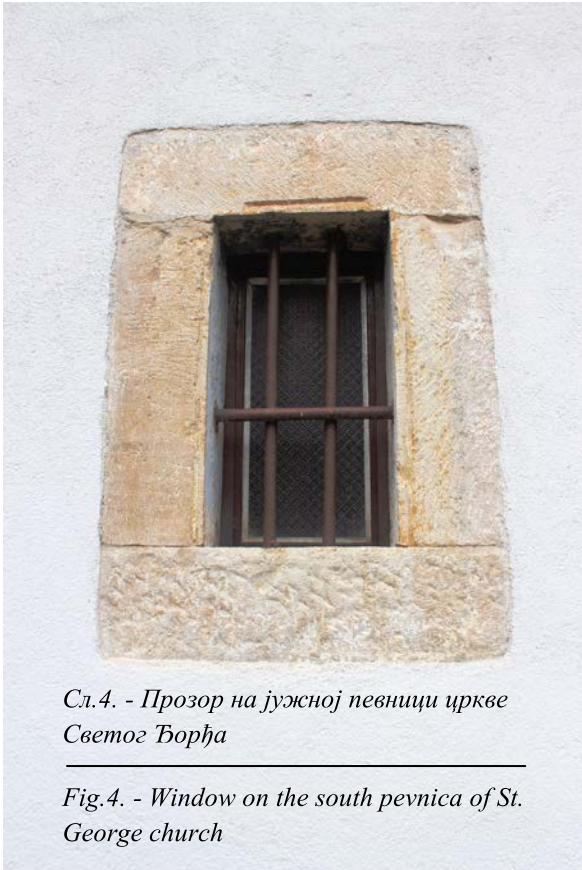
⁹ Крај реда није добро очишћен, а последње видљиво слово је оштећено. Према смислу, као и према другом натпису, последње слово би било Ж, а затим би се налазило слово Е.

¹⁰ У питању је лигатура, где се на врх слова И надовезује слово Л.

Сл.3. - Млађи натпис са певнице цркве Светог Ђорђа

Fig.3. - Younger scripture from pevnica of St. George church

¹¹ Према читању Ђ. Мазалића, први део садржи и речи: ...<...> и мол(е)се <...> замо(и)х) гер(гев) иван(а) <...> маџ(и)ма <...> о <...> т <...>. Ђ. Mazalić, *Hercegovna crkva kod Goražda i okolne starine*, 38.

Сл.4. - Прозор на јужној певници цркве Светог Ђорђа

Fig.4. - Window on the south pevnica of St. George church

Текст натписа:

И се писа Василие Иванови|2|къ брати
такѡ га[агол]етъ г[оспо]дѣ |3| иже
вставиъ ѡтца и матеръ¹² |4| мене ради,
азъ вѣдоу |5| емоу мати и ѡтаць, Исаи
естъ мой |6| оученикъ - се слишавъ встави
ви|7|въ ѡтца и матеръ и вихъ богу |8|
единомуу рабъ. Прости ме брате.

Превод:

А ово писа Василије Ивановић. Братијо тако говори Господ: који остави оца и мајку мене ради, ја ћу му бити мајка и отац. Исаи јесте мој ученик – се слишав остави оца и мајку. И бих богу јединоме раб. Прости ме брате.

¹² Изнад речи матер, З. Кајмаковић чита и слова ~t. Z. Kaĵmaković, *Drina u doba Kosača*, 160.

IV – надгробни натпис кнеза Радослава Ширинића

Надгробник кнеза Ширинића, такође је доживео судбину дограђивања и уништавања цркве, па се данас уместо испред улаза у некадашњу херцегову цркву, налази десно од савремене припрате. Прилично је оштећен, па се први ред још само назире. Према мишљењу М. Вега, исти се датује у 15. век, и припада поданику херцега Стефана.¹³ У ово време титула кнеза је била доступна и ситнијој властели, па се о социјалном статусу кнеза Радослава Ширинића не може судити на основу титуле.

Сл.5. - Надгробни споменик кнеза Радослава Ширинића

Fig. 5. - Gravestone of the duke Radoslav Sarinic

¹³ Д. Војводић, *Ктиторска делатност Стјепана Вукчића Косаче*, 63 н. 13.

Текст натписа:¹⁴ † вѣ имѣ в(ог)а се лежи рабъ божи кнезь Радославъ Шириничъ.

Превод: У име Бога, овде лежи раб божији, кнез Радослав Ширинић.

Црква Успења Богородице, Чајниче

У Чајничу (Чајниче, Република Српска, БиХ) налазе се у непосредној близини, на узвишењу две цркве: старија средњовековна и новија. Обе су посвећене Успенију Богородице. Старија је већ давно постојала јер се јавља у запису из 1492, а судећи према остацима и ретким касни-

Сл.6. - Ктиторски натпис над улазом у цркву у Чајничу

Fig. 6. - Ktitor's scripture above the entrance in church in Čajniče

¹⁴ Поједина слова стога доносимо према ранијим издањима. М. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine* III, 55 (бр. 192), са ст. литературом; Š. Bešliagić, *Stećci. Kataloško – topografski pregled*, Sarajevo, 1971, 268, са пописом ст. литературе.

јим поменама иста је и преправљана. Градња нове је судећи према натпису изнад улаза започета 1857, а довршена 1863, када је и освећена. Звоник исте је изграђен поново након земљотреса 1893-1897. године, а касније је, у шестој деценији 20. века, и сама нова црква обновљена. Обе цркве су уведене у новије време као градитељска целина и на Привремену листу националних споменика БиХ.¹⁵ Мада је о овим црквама више пута писано, натписи са новије цркве и звоника, вероватно због условне савремености нису доживели и да буду издати, иако је натпис делом навођен приликом описивања цркве.

Натпис на новој цркви исписан је црквено српским језиком у шеснаест редова, а датуми у истом арапским цифрама. Натпис на звоннику исписан је ћирилицом и арапским цифрама у седам редова и на тада савременом језику, који скоро да у потпуности одговара свакодневном говору.

Текст натписа изнад улаза:**

С вожиєю помоѣ|2|ию поче се градити ови |3| св[е]ти храмъ оуспеніе ї пр|4|есватиа Б[огороди]ци године :1857: юніа |5| :8: са дозволенѣмъ велічаішаго |6| цара султанъ Меѣда ї с благосло|7|вомъ мїтрополїта Глїгориа херце҃хо|8|вачкога ї соградиса ю свѣштаю мїтр|9|ополїтъ восански Ігнатіе го[дине] :1863: |10| ї вистъ настоѣтелъ ермонахъ Антонїа |11| Костїѣъ. И свештенїци ереї Танасїе |12| Комадановїѣъ, ереї Івсїѣъ Тановїѣъ |13| ї испїса ереї Дїмїтрїе Поповиѣ |14| 8

¹⁵ О Чајничу: *Лексикон градова и тргова средовековних српских земаља*, 317, са ст. литературом (А. Фостиков); Комисија за очување националних споменика Bosne i Hercegovine. http://kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2985, са ст. литературом за опис нове цркве (15. 02. 2015.).

** Редакција текста натписа над улазом Т. Суботин Голубовић.

Сл.7. - Ктиторски натпис над улазом у цркву у Чајничу

Fig. 7. - Ktitor's scripture above the entrance in church in Chajniche

мѣстѣ Чајничѣ августа :15: |15| изреза
Петаръ неимаръ Тодоро|16|виѣтъ.

Превод:

Са божијом помоћи, поче се градити овај свети храм Успења и Пресвете Богородице, године 1857, јуна 8, са дозволом цара султана Мецида и са благословом митроплита Глигорија херецеговачког. И саграђену освешта је митрополит босански Игњатије, године 1863. И би настојник,¹⁶ јеромонах Антоније Костић, и свештеници јереј Танасије Комадановић, јереј Јосиф Тановић, и исписа јереј Димитрије Поповић. У месту Чајничу, августа 15. Изреза Петар неимар Тодоровић.

Текст натписа на звонику:***

У славу пресвете Троице оца, сина и св. духа |2| прилозима побожних православних хришћана св. храму |3|

¹⁶ Игуман.

*** Како је текст натписа писан малтене савременим језиком и обичним ћириличним писмом, превод није потребан.

Успенија свете Богородице |4| у Чајничу |5| и чудотворној икони њезиној |6| отпоче се градња овог торња мјесеца маја 1893. године |7| доврши се мјесеца септемера 1897. год.

Сл.8. - Натпис на звонику цркве у Чајничу

Fig. 8. - Scripture on the bell tower in Chajniche

Summary

The paper focuses on the few inscriptions, which are located at the two different Spatial Cultural-Historical places, known by names: the church of St. George in New Gorazde, and the church of the Dormition of the Mother of God in Čajniče. All of them are carved in stone.

In the architectural ensemble of the St. George's church there are four epigraphs, three at the walls of the church, and one at the tombstone, all from the late Middle Ages. Two of them are famous: the inscription of the founder on the lintel of the entrance to the church (the inscription of the *herceg* Stefan Vukčić Kosača) and the memorial epitaph at the tombstone of the *knez* Širinić. Although those are already few times published, this time the both of them are re-edited according by the rules of critical edition, in whole, with supporting material. Be-

side those, there are two more inscriptions on the window jamb of the south choir, with information about the ordinations of the two monks. Until now, only one of them is identified – the second in the line about the monk Isaie. It is only one time published, but with few mistakes. First in the line is very devastated and never published or recognized.

In the architectural ensemble of the church of the Dormition of the Virgin in Čajniče are situated two more epigraphs. First is the inscription on the lintel of the entrance to the church, and second on the bell tower of the same church. Both are containing information about the founding of those edifices. The mentioned inscriptions were not published, probably because they are from modern times, 19 century.

Keywords: church of the St. George, Sopotnica (New Gorazde), the church of the Dormition of the Mother of God in Čajniče.